

COPYRIGHT: V ČEM NAS OMEJUJE IN KAJ NAM DOVOLJUJE

mag. Majda Šef, Ekonomska fakulteta, Ljubljana

UDK 347.78 : 025.5/.6(497.4)

Povzetek

Naloge sodobne knjižnice niso več tako ozko omejene kot v kaki osnovni definiciji o dolžnostih knjižnice: "naloga knjižnice je zbirati, evidentirati in shranjevati knjižno gradivo", ampak knjižnico opredeljujejo kot informacijsko središče. Danes se ta definicija nanaša na posamezne informacije, torej na podatek iz knjige ali kakega drugega vira in ne na podatek o knjigi. Kako hitro in zanesljivo najti pravo in točno informacijo, je naloga knjižničarja informatorja, kako to informacijo posredovati uporabniku, se tiče tudi pravic avtorja informacije.

UDC 347.78 : 025.5/.6(497.4)

Summary

The basic role of a modern library is not limited any more only to basic library tasks, encompassed in the definition "to collect, record and preserve library materials" but extends its functions to an information center. Today, this definition encompasses any particular information, that is an information from a book or from any other information source, and not only an information about a book. The task of an information specialist is to find the relevant and accurate information quickly and reliably, while the way of conveying this information to a library user is also related to the rights of its author.

Avtorska pravica in avtorsko pravo

Avtorska pravica je najpomembnejši pojem avtorskega prava in je v Sloveniji definirana v Zakonu o avtorskih in drugih sorodnih pravicah. V knjižnicah se torej srečamo s pojmom izkoriščanja avtorskih pravic. Na prvi pogled je to navidez nepomemben in samoumeven pojem, vendar ga v vsakdanjem življenju mnogokrat kršimo. Pri malo bolj pozornem opazovanju ugotovimo, da je to osrednja os, okrog katere se vrte vse druge avtorske pravice. Prav zaradi zanemarjanja pomena izkoriščanja avtorstva ali zaradi nepravilne razlage tega pojma, nastaja tako v teoriji kot v praksi največ zablod in napak.

Avtorska pravica kot avtorjev monopol nad izkoriščanjem avtorskega dela zagotavlja avtorju premoženjske koristi od izkoriščanja njegovega dela, po drugi strani pa spoštovanje njegovih moralnih interesov pri izkoriščanju avtorskega dela. Zato pravimo, da avtorska pravica vsebuje premoženjska (materialna) in moralna (osebna) upravičenja.

Premoženjska upravičenja se nanašajo na posamične oblike izkoriščanja avtorskega dela (n.pr. kopiranje oz. razmnoževanje), moralna upravičenja pa se nanašajo na posamične moralne interese avtorja, ki morajo biti pri tem upoštevani n. pr.

- pravica do odločitve avtorja o prvi objavi,
- pravica do priznanja avtorstva,
- pravica, da se avtor upre skazitvi svojega dela,
- pravica, da avtor prekliče materialno pravico, ki jo je že prenesel na drugo osebo itd)

Tu se bomo osredotočili na materialne pravice oz. predvsem na primer kopiranja in razmnoževanja, tj. na pravice do reproduciranja in distribuiranja. Po avtorskem pravu ima monopolno pravico izkoriščanja avtorskega dela le avtor, ki pa to pravico lahko posreduje pod določenimi pogoji tudi komu drugemu (npr. založbi). Iz tega izhaja, da so materialne avtorske pravice prenosljive pod pogoji, ki jih zahteva oz. dovoli avtor. Materialne avtorske pravice se prenašajo navadno s pogodbami, ki določajo obseg in vrsto prenosa.

Za materialne in za moralne avtorske pravice velja, da so absolutne, torej učinkujejo zoper vsakogar. Tako materialne kot moralne avtorske pravice so avtorjev monopol nad izkoriščanjem avtorskega dela in nad določenimi oblikami razpolaganja s primerki avtorskega dela - torej za reproduciranje dela se štejejo tudi določene oblike razpolaganja s primerki avtorskega dela.

Odnos knjižnic do avtorskih pravic

V knjižnicah se mnogokrat srečamo z dilemo, ali s svojim delom ne kršimo avtorskih pravic. Zakon je zato nedvomno pomemben tudi za uporabnike avtorskih pravic - to pa so naši uporabniki in posredno tudi mi: knjižničarji-informatorji. Nepoznavanje teh pravic namreč kršilca ne opravičuje.

Avtorske pravice so omejene že z zakonom in kot take zakon navaja:

- zakonite licence, ki brez prenosa materialne avtorske pravice, ne pa tudi brez primernega plačila, dovoljujejo reproducirati ali javno objaviti v učbenikih že objavljena dela več avtorjev ali pa pod določenimi pogoji to storiti v periodičnem tisku
- pravico do zasebnega reproduciranja, a največ v treh primerkih za zasebno rabo fizične osebe ali za lastno rabo znotraj javnih arhivov. Vendar zakon od takšnega reproduciranja izvzema pomembne segmente: pisana dela v celotnem obsegu, baze podatkov, računalniške programe.

Problemi kršenja avtorskih pravic pa ne nastajajo le pri najbolj običajnem kopiranju člankov, knjig in učbenikov, ampak tudi pri prevzemanju podatkov iz raznih baz podatkov. Nekatere baze so zaščitene tako, da se sme presneti hkrati le omejeno število zadetkov. Baze podatkov lahko tehnično že na precej enostaven način kopirajo in distribuirajo in tudi tako kršijo avtorske pravice.

Enako usodo doživljajo elektronsko publicirane, študij na daljavo...itd.

Načela, ki jih moramo upoštevati

1. Načelo plačila za uporabo dela: avtorju po pravilu vedno pripada plačilo takrat, kadar nekdo njegovo delo uporablja, tudi če ta uporaba ne prinaša gospodarske koristi. Izjeme od tega načela so jasno določene z zakonom.
2. Načelo upoštevanja interesov skupnosti.: avtorjev monopol na delu je zaradi interesov skupnosti (npr.: ustavna pravica o obveščeniosti, naloge javnega knjižničarstva, prosto soočenje mnenj) vsebinsko omejen (vsebinske omejitve avtorske pravice); zaradi splošnega kulturnega sklada pa po določenem času popolnoma preneha (časovna omejitve).

V knjižnicah moramo zaposleni skrbeti za upoštevanje pravic avtorja, dolžni pa smo tudi poučiti naše uporabnike o veljavni zakonodaji. Predvsem so tu pomembni elektronski mediji, npr. razne baze podatkov, elektronsko publiciranje itd.

Uporabnika je potrebno opozoriti, da si lahko fotokopira članke oz. poglavja iz knjig le za svojo lastno uporabo.

V tujini so organizirani posebni centri, ki fotokopirajo "avtorizirane kopije" za potrebe uradov, knjižnic itd. V stroške fotokopije ja všteta tudi licenčna za avtorja, ki mu občasno nakažejo zbrano vsoto.

Pri nas je to rešeno le deloma, saj fotokopirnice plačujejo določen delež Združenju avtorjev in nosilcev malih in drugih avtorskih pravic Slovenije, pri tem pa v večini primerov konkretni avtor ne ve, kolikokrat so bila njegova dela "uporabljena". Posebej pa sicer zakon navaja višino odškodnine, ki je določena za uporabo tiskanih avtorskih del, vendar to ni stvar knjižnično-informacijske službe.

Literatura in viri

- "Copyright crisis: ASLIB responds to new EC proposal." *Managing information* 5(1998)4
- Bensen, S.J., Raskind, L.J.** "An introduction to the law and economics of intellectual property." *Journal of economic perspectives*, 5(1991)1
- Fisher, A.** "Crown copyright in the information age." *Managing information* 5(1998)5
- Pivec, Franci.** "Copyright v elektronski obliki." *Razgledi*, (1995)20
- Puharič, Krešimir.** "Nova pravna vprašanja intelektualne lastnine v odprtih elektronskih okoljih", predavanje na konferenci *Dnevi slovenskih pravnikov v Portorožu, Podjetje in delo*, 23(1997)6-7
- Zajc, B.** "Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah." *Podjetnik*, 9(1995)8
- Zakoni in predlogi zakonov: Uradni list, RS 21/95, 33/97, 81/97 Poročevalec, 21/94, 8/95, 36/96